

Lavinntekt i Norge sammenliknet med Europa

Relativt få har lav inntekt, men større forskjeller mellom grupper

Berit Otnes

Norge er blant de land i Europa der færrest har inntekt under lavinntektsgrensen, men det er relativt store forskjeller mellom ulike grupper i befolkningen. Særlig blant unge og eldre finner vi mange med lavinntekt i Norge, henholdsvis 26 og 21 prosent. Norge skiller seg også fra resten av landene ved at det er en relativt mye høyere andel med lavinntekt blant eldre kvinner.

Bakgrunn

EUs undersøkelse om inntekt og levekår (EU-SILC, se boks) blir nå gjennomført hvert år. I oppstartåret 2003 ble data samlet inn i sju land, deriblant Norge, og etter hvert er de fleste EU-land kommet med. I denne artikkelen bruker vi data fra EU-SILC, som er tilgjengelige på Eurostats hjemmesider, til å se på hvordan Norge plasserer seg i europeisk sammenheng med hensyn til hvor mange som har lavinntekt i ulike grupper av befolkningen. Data om materiell standard i ulike grupper er foreløpig bare tilgjengelig for Norge. I siste del av artikkelen ser vi på noen indikatorer på materiell situasjon for å vise hvordan de med lavinntekt skiller seg fra andre grupper i befolkningen.

Få med lavinntekt i Norge

Norge er blant de land i EU-området som har færrest innbyggere med lavinntekt: 11 prosent har inntekt under 60 prosent av medianen, mens gjennomsnittet for EU er 16 prosent. Andelen med lavinntekt er mindre enn EU-gjennomsnittet i alle nordiske land og i de fleste nord- og mellomeuropeiske land, mens middelhavslandene og tidligere østblokkland har flere med lavinntekt enn gjennomsnittet for EU25. Noen land avviker fra dette mønsteret. Det gjelder Tsjekkia og Slovenia, østeuropeiske land som har lavere andel personer med lavinntekt enn EU-gjennomsnittet, og Irland og Storbritannia, som har lavinntektsandeler på linje med sør- og østeuropeiske land

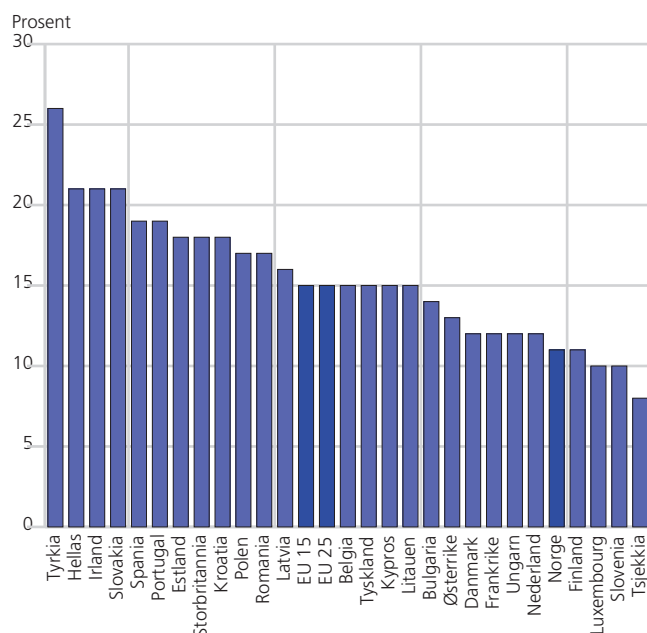
Lavinntekt er relativt

Selv om mange av de nye medlemslandene, for eksempel Ungarn, Slovenia og Tsjekkia, ikke har så stor andel personer med lavinntekt, er inntektsnivået generelt mye lavere i disse landene enn i de «gamle» EU-landene. Dermed er også terskelverdien, den inntekten en skal ligge under for å ha lavinntekt, lavere i nye medlemsland. De med lavinntekt i land som Norge, Danmark og Luxembourg har mye mer å rutte

med enn de med lavinntekt i nye medlemsland, selv når en justerer for ulik kjøpekraft. På den annen side kan det kanskje oppleves mer belastende å være i lavinntektsgruppen i et land som Norge, der dette gjelder bare en tidel av befolkningen, enn i land som Tyrkia eller Hellas, der hver fjerde eller femte person har lavinntekt. Lavinntekt er først og fremst et relativt begrep, som sier noe om inntektsfordelingen i et land.

Sammenlikner vi figur 1 med figur 2 ser vi at de fleste land med få personer med lavinntekt har en lavinntektsgrense som er høyere enn gjennomsnittet for alle EU-land. Ett unntak er Irland, som har mange personer med lavinntekt kombinert med en terskel for lavinntekt som er over gjennomsnittet for EU. På den annen side har de fleste land med høy andel personer med lavinntekt lavinntektstærskler som er lavere enn gjennomsnittet for EU.

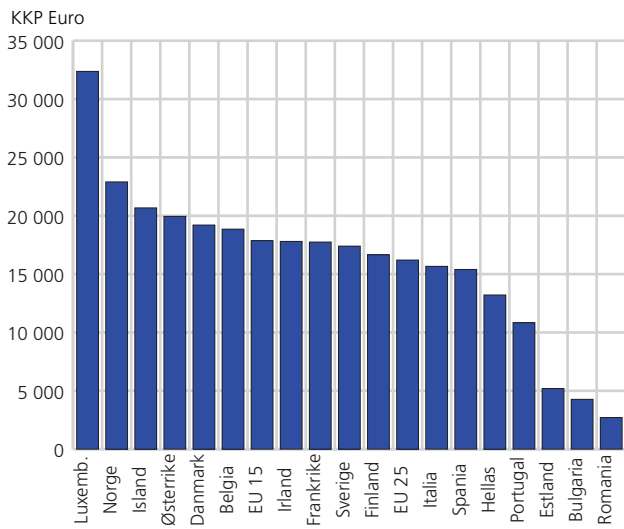
Figur 1. Andel personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa 2003. Disponibel inntekt etter overføringer. Prosent

Kilde: Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)

Berit Otnes er seniorrådgiver ved Seksjon for helsestatistikk, Statistisk sentralbyrå (bot@ssb.no)

Figur 2. Kjøpekraftsjustert lavinntektsgrense for en husholdning med 2 voksne og 2 barn i ulike land i Europa. KKP Euro. 2004

Kilde: Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)

Det er langt fra uproblematisk å sammenligne lavinntekt på tvers av land. For eksempel kan en støtteordning framkomme som en kontantoverføring i et land, men som en offentlig tjeneste i et annet. Offentlige tjenester, som kan ha like stor verdi for mottakerne som en kontantoverføring, blir derfor usynlige ved slike sammenlikninger mellom land. Også ulikheter i definisjoner og innsamlingsmetoder kan gjøre sammenlikning vanskelig, se Kirkeberg og Epland (SSB 2007).

Større forskjeller mellom aldersgruppene i Norge

I Norge og Norden er forskjellene større mellom aldersgruppene enn tilfellet er i Mellom- og Sør-Europa. Særlig blant unge 16-24 og eldre 65 år og over finner vi mange med lavinntekt i Norge, henholdsvis 26 og 21 prosent. For EU-landene under ett (EU 25) er de tilsvarende tallene 20 prosent blant unge og 18 prosent blant eldre. Forklaringen er trolig at ungdom i Norge og Norden i større grad enn i Sør-Europa flytter hjemmefra når de er i alderen 16-24 år. Dermed nyter nordisk ungdom i mindre grad godt av foreldrenes høye inntekter og stordriftsfordelene ved å høre til en familie.

Norge skiller seg også fra resten av landene ved at det er en relativt mye høyere andel med lavinntekt blant eldre kvinner (27 prosent), mens andelen med lavinntekt blant eldre norske menn er omtrent som gjennomsnittet for befolkningen (12 prosent). I Danmark er det for eksempel nesten ikke forskjell på eldre menn og kvinner. I aldergruppen 65 år og over har 20 prosent av menn og 22 prosent av kvinner i Danmark lavinntekt. Gjennomsnittet for EU 25 er 20 prosent lavinntekt blant eldre kvinner, og 15 prosent blant

Inntektsbegrep

Ekvivalentinntekt: Beregnes ved å dele husholdningens totale inntekt etter skatt (se nedenfor) på antall forbruksekvivalenter i husholdningen, etter EUs ekvivalensskala: Den første voksne person telles som 1, de følgende voksne personer får verdien 0,5, mens hvert barn 0-13 år får verdien 0,3. Et par med to barn må, ifølge denne skalaen, ha en husholdningsinntekt etter skatt på 210 000 kroner for å ha samme økonomiske levestandard som en enslig med 100 000 kroner i inntekt etter skatt.

Lavinntekt: Generelt vil det si en husholdningsinntekt som er så lav at personer i husholdninger med inntekt under grensen har stor risiko for å være fattige. Dette kan konkretiseres på ulike måter. Her er EUs definisjon benyttet, knyttet til inntekt per forbruksenhet, etter EUs ekvivalensskala.

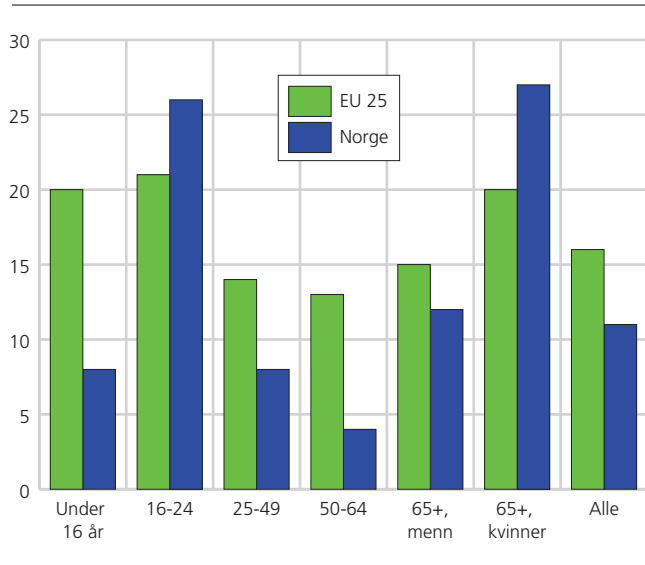
Årlig lavinntekt: Personer i husholdninger med inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten. Inntekt er her inntekt etter overføringer.

Inntekt etter skatt omfatter summen av alle yrkesinntekter (lønns- og næringsinntekter), kapitalinntekter (det vil si renteinntekter og avkastning på diverse verdipapirer) pluss diverse overføringer (for eksempel pensjoner, barnetrygd, bostøtte, stipend og sosialhjelp). Til fratrukk kommer utlignet skatt og negative overføringer (det vil si pensjonspremier i arbeidsforhold og betalt barnebidrag).

Datakilder og referanseperiode for inntektsdata

I den norske EU-SILC (se boks) blir inntektsopplysningene hentet fra registre. Inntektsopplysningene i EU-SILC gjelder inntekt året før, for eksempel gjelder inntektsopplysningene i EU-SILC 2003 inntektsåret 2002, og så videre. I tabellene er det referert til undersøkelsesåret, siden alle andre kjennetegn har dette året som referanseperiode, mens altså inntektsdata har året før som referanseperiode.

Det er viktig å være oppmerksom på at hvor mange som framkommer som fattige er svært avhengig av hvor en setter grensen, og hvilken ekvivalensskala en velger. Når en bruker EUs definisjon og en lavinntektsgrense på 60 prosent av medianinntekten, vil lavinntektsgrensen ligge klart høyere enn den norske minstepensjonen. Dette fører til at mange enslige eldre (de med minstepensjon og liten tilleggssinntekt) havner under lavinntektsgrensen.

Figur 3. Andel med lavinntekt i ulike aldersgrupper. EU 25 og Norge. 2004. Prosent

Kilde: Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)

Tabell 1. Andel med årlig lavinntekt i EU og utvalgte land. Husholdningstyper 2004

Alder	EU 25	Norge	Danmark	Frankrike	Hellas	Estland
Enslig	25	30	24	19	29	37
1 voksen <65 år	22	28	26	20	21	36
1 voksen ≥65 år	28	34	20	19	37	38
Enslig forsørger	34	17	16	30	38	45
Enslig kvinne	28	33	23	20	34	36
Enslig mann	21	26	25	18	20	39
2 voksne <65 år	10	6	5	9	14	15
2 voksne ≥65 år	15	7	13	13	29	12
2 voksne, 1 barn	13	5	4	10	15	16
2 voksne, 2 barn	14	5	4	9	19	17
2 voksne, 3+ barn	26	10	14	17	32	26
Hushold med barn	18	7	7	14	20	12
Alle	16	11	11	14	20	20

Kilde: Intermediate Quality Report, EU-SILC 2004, for det enkelte land.

eldre menn. Kanskje er det i land som Norge, der nivået på pensjonen er sterkt avhengig av opptjening (antall år i yrkesaktivitet og inntektsnivå disse årene), og der det har vært og er stor forskjell mellom menns og kvinners yrkesaktivitet og inntekt, at mange kvinnelige pensjonister havner under lavinntektsgrensen.

Enslige er mer utsatt

Lavinntekt er mer utbredt blant enslige enn i flerpersonhusholdninger i hele EU-området, men forskjellene er størst i Norden. I Norge har 30 prosent av alle enslige lavinntekt, mot 11 prosent i gjennomsnitt, mens 25 prosent av de enslige og 16 prosent av alle i EU-landene har lavinntekt. I Sør- og Mellom-Europa er det mange med lavinntekt blant familier med tre eller flere barn, og blant enslige forsørgere. I Norge er ikke barnefamilier med tre eller flere barn dårligere stilt enn gjennomsnittet. Blant enslige forsørgere i Norge har 17 prosent lavinntekt, mens andelen med lavinntekt blant enslige forsørgere i EU er dobbelt så høy, 34 prosent.

Tabell 2. Andel med årlig lavinntekt i utvalgte land. Menn og kvinner med ulik hovedaktivitet 2004. Personer 16 år og over

Kjønn	Norge	Danmark	Frankrike	Hellas	Estland
Alle 16+	11,5	11,4	13,2	20,2	19,6
Menn	10,3	11,1	12,3	18,4	18,6
Kvinner	12,7	11,7	14,1	21,5	20,4
Sysselsatte	4,4	4,8	5,4	13,2	9,1
Menn	4,5	5,3	5,5	14,1	8,5
Kvinner	4,4	4,2	5,3	11,9	9,7
Arbeidsledige	28,0	33,0	33,6	31,2	58,7
Menn	34,2	33,8	41,3	34,0	60,5
Kvinner	20,8	32,4	26,1	29,3	55,4
Pensjonister	16,6	19,1	13,4	25,7	25,0
Menn	9,2	24,5	13,7	22,6	22,8
Kvinner	21,8	14,1	13,2	29,7	26,2
Andre inaktive	29,8	14,3	27,0	25,6	30,8
Menn	36,2	12,7	25,8	26,8	24,0
Kvinner	25,1	15,4	27,5	25,2	34,6

Kilde: Intermediate Quality Report, EU-SILC 2004, for det enkelte land.

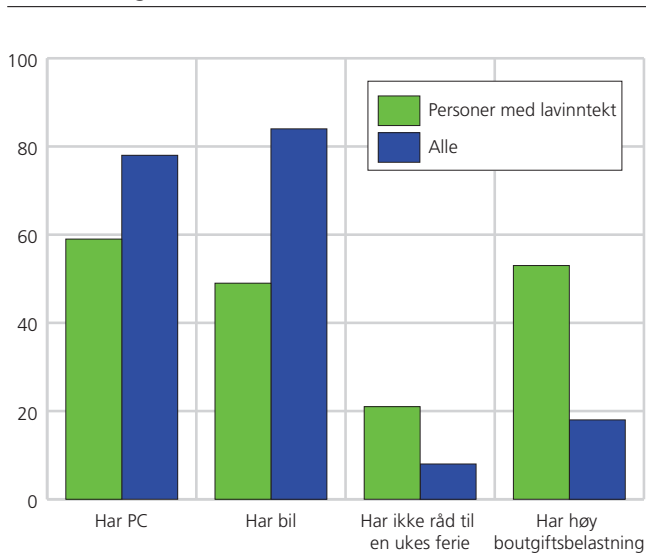
Mange med lavinntekt blant de ikke arbeidsaktive

I Norge var andelen personer med lavinntekt seks ganger større blant arbeidsledige og andre ikke-yrkesaktive enn blant de sysselsatte. Færre enn 5 prosent av de sysselsatte lå under lavinntektsgrensen, mot nærmere 30 prosent blant arbeidsledige og andre ikke-aktive. Pensjonistene er også i større grad under lavinntektsgrensen, selv om andelen er mindre enn blant andre ikke-aktive. Tilknytning til arbeidsmarkedet har med andre ord stor betydning for risikoen for å havne i lavinntektsgruppen. Den samme tendensen finner vi i de andre EU-landene. I Danmark, Frankrike og Estland er forskjellene litt større enn i Norge, mens betydningen av å være sysselsatt ser ut til å være mindre i Hellas. Der er andelen under lavinntektsgrensen blant arbeidsledige bare vel det dobbelte av andelen blant sysselsatte.

Vi ser også at selv om Norge har lavest andel med lavinntekt av disse fem landene, er andelen med lavinntekt blant arbeidsledige, pensjonister og andre inaktive omtrent den samme i Norge som i Frankrike og Hellas. At Norge kommer så lavt ut totalt sett skyldes med andre ord at vi har relativt lav arbeidsledighet og høy sysselsetting. Norge og Danmark har bare 1 prosent langtidsledige, mens Frankrike har 4 prosent langtidsledige og Hellas 5 prosent. Høy sysselsetting er et godt virkemiddel mot lavinntekt.

Vi sammenlikner med de langtidsledige, siden de arbeidsledige i tabell 2 har vært ledige i minst 7 av de siste 12 månedene. I Norge og Danmark er om lag 75 prosent av befolkningen sysselsatt, mens det i Frankrike og Hellas er omkring 60 prosent som er sysselsatt, i følge Eurostats statistikk basert på Arbeidskraftundersøkelsene (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>).

Figur 4. Andel med ulike materiell goder og med ulike økonomiske problem blant personer med lavinntekt i Norge. 2005. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå, EU-SILC

Tabell 3. Andel med årlig lavinntekt i utvalgte land, etter eierforhold til boligen. 2004

Eierforhold til bolig	Norge	Danmark	Frankrike	Hellas	Estland
Alle	11	11	14	20	:
Eier bolig (eller fri bolig)	7	8	10	20	:
Leier bolig	33	18	19	20	:

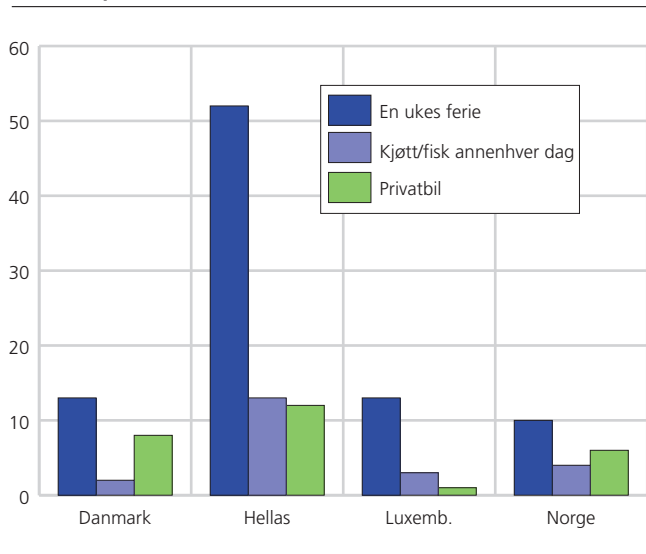
Kilde: Intermediate Quality Report, EU-SILC 2004, for det enkelte land.

Det litt flere med lavinntekt blant kvinner enn blant menn. I EU har 17 prosent av kvinnene og 15 prosent av mennene lavinntekt, i Norge er de tilsvarende tallene 13 og 10 prosent. Men i tabell 2 ser vi at blant arbeidsledige er andelen med lavinntekt større blant menn enn blant kvinner. Dette gjelder alle de fem landene i tabellen, men i Danmark er forskjellen liten sammenliknet med i de andre landene. Forklaringen på den høyere andelen med lavinntekt blant arbeidsledige menn kan være at yrkesaktiviteten er høyere blant menn enn blant kvinner. Derfor vil flere arbeidsledige kvinner enn menn ha en ektefelle eller samboer som er i arbeid. Dermed vil de arbeidsløse kvinnene oftere tilhøre husholdninger med høyere samlet husholdsinntekt enn arbeidsledige menn.

Få med lavinntekt blant de som eier egen bolig

Forskjellen mellom eiere og leietakere er særlig stor i Norge. Her er det hele 33 prosent av de som bor i leiebolig som har lavinntekt, noe som trolig har sammenheng med at leiemarkedet er relativt lite og leietakerne i Norge er unge. Bare Irland har flere med lavinntekt blant leietakerne enn Norge, og av de andre europeiske land vi har tall for, er det bare

Figur 5. Andel i utvalgte europeiske land som ikke har råd til ferie, kjøtt- eller fiskemåltid annenhver dag eller privatbil. 2003

Kilde: Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)

Spania og Italia som ligger på samme nivå. I Hellas, derimot, er det like mange med lavinntekt blant de som eier og de som leier bolig. I land der det er store etableringskostnader ved å kjøpe bolig, slik at boutgiftene for de som eier egen bolig blir høyere enn for de som leier, vil det være flere med lavinntekt blant leiere enn blant eiere. Eie av bolig regnes som mer lønnsomt enn leie, men å kjøpe egen bolig forutsetter en viss inntekt. Lavinntekt kan dermed bli «selvforsterkende» ved at man får dyrere bolig.

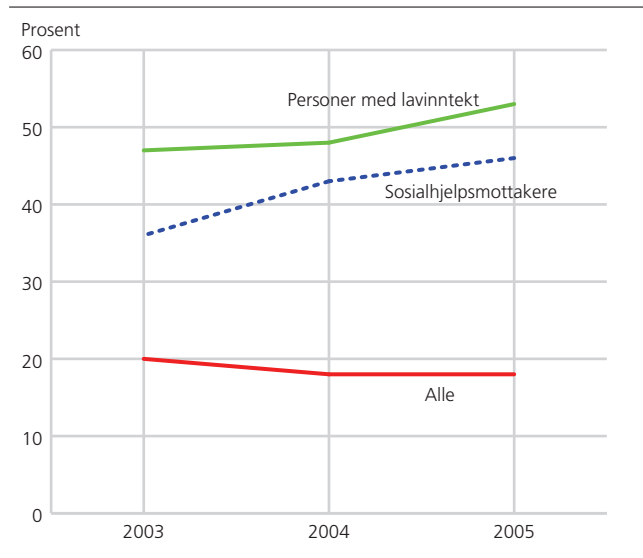
Lavinntekt betyr mindre av materielle goder

Tall fra den norske EU-SILC 2005 (se ramme) viser at personer med lavinntekt har mindre av materielle goder enn andre. Seks av ti med lavinntekt har PC, og halvparten har bil, mens åtte av ti i befolkningen har PC og like mange har privatbil. Nesten dobbelt så mange av de med lavinntekt har problemer med å få endene til å møtes sammenliknet med gjennomsnittet, det gjelder henholdsvis 38 og 21 prosent.

De med lavinntekt er også dårligere stilt på de andre indikatorene som belyses her. Det er flere som ikke har råd til ferie, kjøtt eller fisk til middag og å holde boligen tilstrekkelig varm. Det er også flere med lavinntekt som har hatt problemer med å betale sine faste utgifter og som opplever boutgiftene som tyngende. Og mens om lag en av fem i befolkningen har høy boutgiftsbelastning, det vil si de betaler 25 prosent eller mer av inntekten i boutgifter, gjelder dette over halvparten av de med lavinntekt.

I Norge var det i 2003 16 prosent som ikke hadde egen bil, men bare 6 prosent som sa de ikke hadde bil fordi de ikke hadde råd til det. I Danmark og Hellas var det litt flere som ikke hadde råd til bil, mens dette

Figur 6. Andel med høy boutgiftsbelastning i ulike grupper. 2003-2005

Kilde: Statistisk sentralbyrå, EU-SILC

bare gjaldt 1 prosent av befolkningen i Luxembourg. Norge kommer også relativt godt ut når det gjelder andelen som har råd til en ukes ferie. Det samme gjelder Danmark og Luxembourg, mens det i Hellas var over halvparten av befolkningen som ikke hadde råd til en ukes ferie. Av disse tre målene på materiell standard er det bare når det gjelder det å ha råd til kjøtt eller fisk annenhver dag at Norge kommer litt dårligere ut enn Danmark. Her er det trolig lavere priser på disse matvarene i Danmark som slår ut. Det finnes ennå ikke tilgjengelige tall for andre europeiske land som viser hvor mange i lavinntektsgruppen som ikke har råd til ferie, fisk og kjøtt eller privatbil.

Det er også flere i lavinntektsgruppen enn i befolkningen som har problemer med råte, fukt eller for lite dagslys i boligen, og med støv, støv eller forurensning i nærmiljøet, men forskjellene er små. Det er imidlertid klart flere som bor trangt (aleneboer på ett rom eller flere personer enn rom) i lavinntektsgruppen enn i befolkningen, henholdsvis 18 og 6 prosent.

Boutgiftene har blitt mer tyngende for svake grupper

Andelen med lavinntekt i Norge har vært den samme i hvert av årene 2003-2005, og det er heller ikke de helt store endringer i materiell situasjon. Den allmenne velstandøkningen har medført at andelen i befolkningen som synes det er vanskelig å få endene til å møtes sank fra 30 prosent i 2003 til vel 20 prosent i 2005, og også blant de med lavinntekt sank denne andelen fra om lag 50 til om lag 40 prosent. Blant sosialhjelpsmottakere har denne andelen imidlertid ligget på over 64 prosent i hele perioden.

Andelen som har høy boutgiftsbelastning har også vært omtrent den samme for befolkningen under ett gjennom treårsperioden, på om lag 20 prosent. Men

Om rapporten Lavinntekt i Norge og Europa, Rapporter 2007/16

Rapporten presenterer resultater om lavinntekt i Norge og andre europeiske land, og egenskaper ved personer med lavinntekt. Rapporten tar utgangspunkt i de resultater fra EU-SILC-undersøkelsen (European Survey on Income and Living Conditions) som er tilgjengelige i Eurostats statistikk og i landenes årlige EU-SILC-kvalitetsrapporter. Rapporten sammenlikner inntektsbaserte indikatorer på lavinntekt hentet fra Eurostats offisielle statistikk for 2004. Ikke-monetære indikatorer på lavinntektsgruppens materielle situasjon er bare tilgjengelige for Norge.

mens det har vært nedgang i andelen som bruker mer enn 25 prosent av inntekten til boutgifter i de fleste grupper, har andelen med høy boutgiftsbelastning økt litt i lavinntektsgruppen, fra 47 prosent i 2003 til 53 prosent i 2005. Også blant sosialhjelpsmottakerne ble det flere med høy boutgiftsbelastning fra 2003 til 2005. Det er altså en tendens til at de svakest stilte blir hengende etter på dette området.

Oppsummering

Norge er blant de land i Europa som har relativt få innbyggere med lavinntekt. Men sammenliknet med andre land er det i Norge relativt store forskjeller mellom grupper. Særlig er det forholdsvis mange med lavinntekt blant unge 16-24 år, og blant eldre kvinner. Lavinntektsgruppen er klart dårligere stilt enn gjennomsnittet med hensyn til materielle goder som privatbil, PC og mulighet til å ta en ukes ferie borte fra hjemmet, og det er mange flere i lavinntektsgruppa som synes boutgiftene er tyngende. Det er også flere i lavinntektsgruppen enn i befolkningen som har lav boligstandard, men forskjellene er små. Både i lavinntektsgruppen og i befolkningen er det færre enn en av ti som har problemer med råte, fukt eller for lite dagslys i boligen.

Kilder

Statistisk sentralbyrå (2005): *Intermediate Quality Report EU-SILC-2003.Norway*, Documents 2005/7, http://www.ssb.no/publikasjoner/etter_serie/documents

Statistisk sentralbyrå (2006): *Intermediate Quality Report EU-SILC-2004.Norway*, Documents 2006/13, http://www.ssb.no/publikasjoner/etter_serie/documents

Eurostat : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/> Klikk på fanen «Data» og velg: Living conditions and welfare/ Income and living conditions/ Main indicators/Laeken indicators, for å finne tabellene

Referanser

Statistisk sentralbyrå (2007): *Økonomi og levende for ulike grupper*. Rapporter 2007/8